

תחרותיות המשק הישראלי בראי נתוני העשור 2000–2010 ולאחר דו"ח הוועדה לשינוי כלכלי חברתי (טרכטנברג)

תקציר מנהלים

בשנים 2009-2012 חקר המכון הישראלי לתכנון כלכלי את תחרותיות המשק ביחס לכלכלות אחרות בעולם בראי נתוני העשור האחרון במדדי תחרותיות בינלאומיים ואת יחסי הגומלין בין התחרותיות החיצונית-בינלאומית לתחרות הפנימית במשק הישראלי - ומגמותיה.

חשיבות המונח תחרותיות טמון בפרשנותו – כושרו המובנה של גורם להתחרות. כושר זה מבוסס על "אבני בניין" זהות שמשקלן היחסי משתנה מסביבה לסביבה ומעת לעת. כך למשל, בישראל, המדורגת בקבוצת המדינות שהתפתחותן היא מהגבוהות בעולם ("innovation-driven") ושחזקה בפיתוח מוצרים טכנולוגיים, יושם הדגש על חינוך, מוכנות טכנולוגית וחדשנות, המחייבים מצידם השקעות נרחבות במערכת החינוך ובמו"פ.¹

תחרותיות המשק פנימה

למרות הרושם שהמשק הינו אנטי תחרותי בעיקרו – העובדות מלמדות כי לאורך זמן, הולכת התחרות במשק ומתגברת: מספר המונופולים במשק קטן בהתמדה, המשק נפתח ליבוא בתחום המוצרים (אך פחות בתחום השירותים), קרטלים מובאים לדין ונענשים והסלחנות כלפי תופעות אנטי תחרותיות, הן בציבור, הן בקרב הרשויות והן בבתי המשפט

¹ "Good government, the rule of law, and property rights are essential for efficiency and innovation. Strong regulatory standards protect both consumers and competitive companies from exploitation. Ultimately, a healthy society creates expanding demand for business, as more human needs are met and aspirations grow" (Strategy & Society - The Link between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility by Michael E. Porter and Mark R. Kramer)

– ירדה בצורה מהותית. ואולם, הגברת הפתיחות לתחרות במשק לא תורגמה בצורה מובהקת ליוקר המחיה של האזרחים משתי סיבות עיקריות:

א. המדינה נמנעה מלטפל בתחרותיות בקרב שניים מתוך שלושת גורמי הייצור העיקריים: **קרקע** (הנתונה במונופול פוגעני במיוחד) ו**עבודה** – שוק העבודה בישראל, סובל מקשיחות העסקה – מחד ומתנאים נחותים ביותר לעובדי קבלן מאידך. ה"נוף" המתקבל הוא שיווי משקל מעוות: חוסר תחרותיות על חלק ניכר משוק העבודה, המסובסד על ידי פניה לעובדי קבלן והעסקתם בתנאים נחותים;

ב. הקיטון בהוצאה הציבורית בתחומים בסיסיים כמו **בריאות וחינוך** העביר נטל לאזרחים אשר לא לווה בהקטנה של נטלים אחרים (כך למשל מוטל מיסוי גבוה ביותר על האזרח בתחום התחבורה (בלו על בנזין מכס גבוה על רכב) ואף בתחום המע"מ המשתלם בישראל על מוצרי מזון – בנטלים אלה לא חלה כל הפחתה; בנוסף לאלה, משלם האזרח בישראל מחיר גבוה על חלק ניכר ממוצרי סל הצריכה שלו, כשספקים מקומיים מוגנים מתחרות בשל מכסים ומדיניות היטלים בעייתית. **המסקנה היא כי בלא טיפול במוקדים אלה (קרקע ודירור, שוק העבודה, הורדת נטלים פיסקליים והסרת מכסים והיטלים אנטי תחרותיים) ימשיך להתקיים יוקר מחיה גבוה ואף מופקע בתשתיות היסוד של המשק המשפיע על רב סל המוצרים.**

תחרותיות בינלאומית

בעולם של ניידות הולכת וגוברת של הון וכוח אדם (גורמי הייצור הקלאסיים), ניתן להבחין בתחרות על שני קהלים עיקריים: האחד – על כספי משקיעים והשני – על אלו המסוגלים לנייד את פעילותם הכלכלית, הן באמצעות העברת מטה של תאגיד עסקי למדינה אחרת בחו"ל או ברמת הפרט הטריטוריאלית ביותר – לבצע הגירה כלכלית.² מחקר המכון התמקד בדירוגים הממצבים אותנו בקרב 30 המדינות המובילות בדירוג (מתוך 142 בשנת 2011), בהנחה שכל דירוג נמוך מכך מצביע על נחיתות. ואכן, השוואת ממצאי-

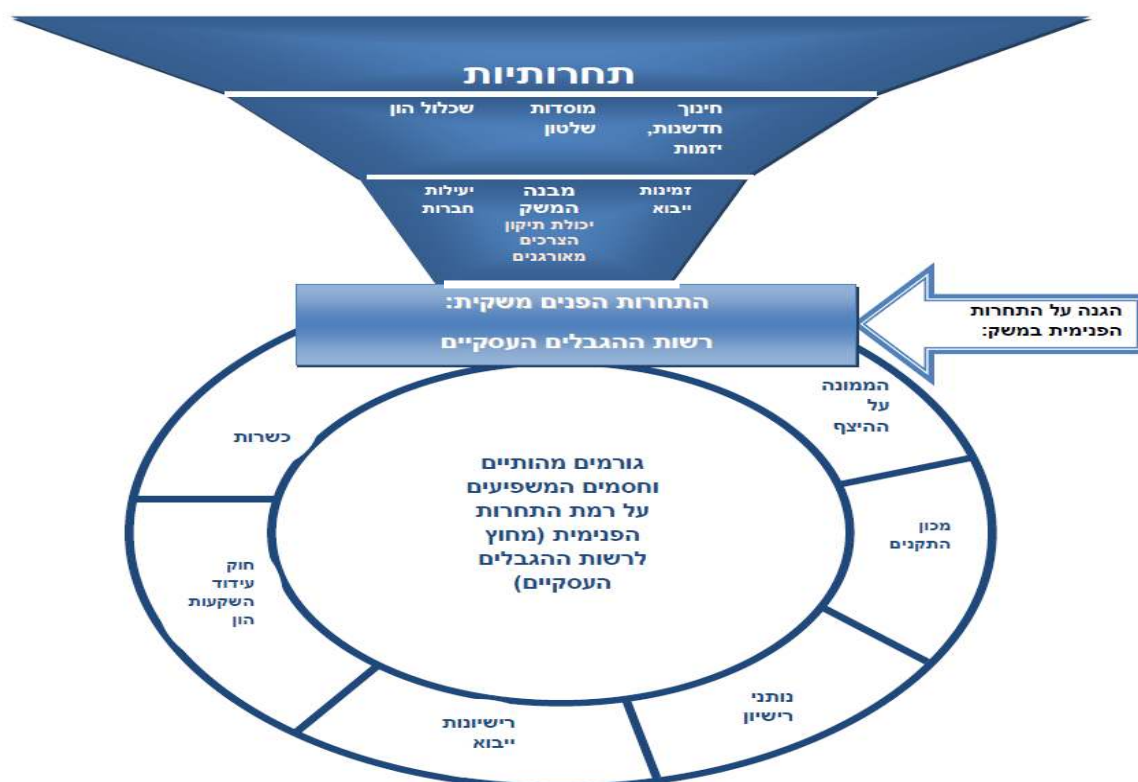
² "Globalization allows companies to source capital, goods, and technology from anywhere and to locate, operations wherever it is most cost effective." (Clusters and Competition, New Agendas for Companies, Governments, and Institutions, by Michael E. Porter).

המדדים אל מול גורמי שטח העלתה כי ממצאים כאמור נוטים להצביע על התחומים הבעייתיים במשק הישראלי ועל יכולתה של ישראל להתחרות בהצלחה ביתר מדינות העולם: חינוך, בירוקרטיה, בטחון אישי.

הקשר בין תחרותיות בינ"ל לתחרות הפנימית

ניתן לראות כי בין התחרותיות הבינלאומית לתחרות הפנימית במשק של מדינה נתונה, מתקיימים יחסי גומלין כאשר האחת ניזונה מהשנייה. אמנם ייתכן מצב בו מדינה היא תחרותית במישור הבינלאומי אך בלתי תחרותית במישור הפנימי ואולם **בחינה ארוכת טווח** מגלה כי לאחת השפעה על השנייה:

הזיקה בין מחוללי תחרותיות לרמת התחרות הפנימית במשק – תרשים א':

ניתן לראות כי מכלול הגורמים במעגל הקובע את רמת התחרות הפנימית אינו בהכרח נגזר מהפרמטרים הקובעים את התחרותיות הבינלאומית – אף שיש זיקה בין הדברים.

מצב התחרות הפנימית במשק

קרטליזציה

בשנים הראשונות לקיומו של חוק ההגבלים העסקיים (1959 ואילך) היתה הגישה כלפי קרטלים בישראל סלחנית, יחסית. רק בשלהי שנות ה-80 ובתחילת בשנות ה-90 החלה רשות ההגבלים העסקיים, אשר פעלה כיחידת תביעות החל מאמצע שנות ה-80, לתבוע עונשי מאסר בכתבי אישום שהגישה בגין עבירות קרטל שנעשו במשק.

התהליך, אשר תואר בפסיקת בתי המשפט כ"קפיצת מדרגה בתחום האכיפה הפלילית", החל להניב פירות רק בעשור האחרון, כאשר בתיק קרטל המרצפות הוטלו עונשי מאסר בפועל על נאשמים רבים מבין החברות שעסקו בקרטל של תיאום מחירים בשוק.

החמרה זו בגישת הרשות ובגישת בתי המשפט הגיעה לשיאה כאשר בפסק דין אחד קבע בית המשפט העליון כי הגם שנאשמי קרטל, אינם עונים למודל ה"עברין הפלילי הטיפוסי" ונחזים לעיתים כאנשים נורמטיביים ומצליחים במשק – הרי שהעונש הראוי שייפסק בעבירות הגבלים עסקיים יהיה ככלל – עונש של מאסר לריצוי בפועל. דברים אלה הביאו להקדשת מאמץ רחב לחקירת עבירות הגבלים עסקיים ודומה שהופנמו בקרב שכבת המנהלים הבכירים במשק ותרמו לאווירת הציות לחוק וההימנעות מהתנהגות שעלולה להיתפס כתיאום מחירים, כמויות והגשת הצעות למכרזים.

עם זאת, במספר מועט של מקרים לא עמדו בתי המשפט באותה גישה מחמירה ועברייני קרטל נשלחו לעבודות שירות. עדיין נותר לראות מה תהיה הגישה בפועל של בתי המשפט במקרים שיובאו לפתחם, ועד כמה מגמת ההחמרה תימשך או תתחלף בגישה "רכה" יותר לעברייני קרטל.³ יש להניח כי המטוטלת תנוע בשנים הקרובות לעבר החמרה בענישה זו.

³ ע"פ 7014/06 אהרון לימור נ' מ"י, ס' 72 לפסק הדין: "בית משפט זה קבע ברבות מפסיקותיו מדיניות ברורה ועקבית באשר לענישה הראויה בעבירות בתחום ההגבלים העסקיים, לפיה ככלל יש להטיל על מבצעייהן של עבירות בתחום זה עונשים של מאסר בפועל שלא בדרך של עבודות שירות... מדיניות עונשית זו לא נקבעה בעלמא, אלא היא נועדה להגשים תכלית של הרתעה מיטבית בשים לב למאפייני העבירות ובעיקר למאפיינים הרווחים של מבצעייהן, ובכלל זה היותם במקרים רבים, בעלי בסיס כלכלי איתן. קנס לבדו, ואפילו בשיעור גבוה, עלול שלא להניא את מי שחוכך בדעתו להיקשר בהסדר קרטליסטי אם מכפלת רווחיו האפשריים מן ההסדר, בסיכוי שלא ייתפס, עולה על מכפלת גובה הקנס בסיכוי שאמנם יוטל... בהינתן הרווחים הפוטנציאליים האפשריים כתוצאה מהסדר כובל ולאור הקושי לאמוד במדויק את גובה הנזק הנגרם לתחרות ואת היקף הרווחים עקב ההסדר, עלול להתעורר פעמים קושי להטיל קנס שימנע את החסר ההרתעתי שצוין. נדמה גם כי אין בעונש של קנס כדי להעביר את המסר המתבקש בנוגע למורת הרוח הקולקטיבית כתוצאה מעבירות הפוגעות בעבור בצע כסף וללא הבחנה בכלל

מונופולריות

בשנות ה-70 וה-80 נכללו בפיקוחו של הממונה על ההגבלים העסקיים כ-135 מונופולים (רובם המכריע באספקת מצרכים)⁴. כיום נמנים ברשימת המונופולין של רשות ההגבלים העסקיים כ-69 מונופולים (החולשים על כ-122 תחומי פעילות). לאמיתו של דבר היו בנמצא בראשית הדרך כ-140 מונופולים, משום שחלק מן המונופולים עליהם הכריזה הרשות בשנים האחרונות – חברת החשמל, בזק, אגד, אל על, מקורות ועוד – אינם מונופולים "חדשים" אלא שבשנים הראשונות לחוק ההגבלים – הרשות כלל לא התמודדה עימם.

התחום הבולט ביותר בפתיחתו לתחרות (בעיקר מיבוא) ובצמצום דרסטי של המונופולים, הוא תחום הטקסטיל, אשר מנה בשנות ה-80 תשעה מונופולים. זאת בעוד שכיום יש רק מונופול אחד בתחום.⁵ אחריו, תחום המתכת, אשר הצטמצם מ-22 מונופולים לכ-5 מונופולים בלבד.⁶ (בין השאר בשל ביטולי הכרזה על ספקים גדולים בתחום המתכת כדוגמת "מפעלי פלדה" ו"יהודה פלדות" בעקבות כניסת מתחרים – חוד מפעלי מתכת).

תחום המזון, צומצם אף הוא, לאחר סדרת ביטולי הכרזות בסוף שנות ה-90.⁷ עם זאת, התחום עדיין מונה מספר רב של כ-18 הכרזות מונופולין, בהם מונופולים במוצרים בסיסיים כגון חלב, מעדני חלב, מיונית, פסטה ושמרים, ומוצרים בשימוש נרחב כגון: משקאות קולה, תחליפי בשר מסויה, שוקולד, קפה וקקאו. באופן לא מפתיע, בשני העשורים האחרונים ניכרו עליות מחירים גבוהות מן הממוצע ביחס למדד המחירים לצרכן בכמה מתחומים אלה ובהם, בין היתר, חלב ומוצרי, מרגרינה ושמנים, מוצרי בצק ושמרים, פסטה ושוקולד. בבחינת סל הצריכה הממוצע של משק בית נצפו מצרכים מסוימים בהם המחירים עלו וסך הכמות הנרכשת ירדה, יש להניח שבין השאר בשל עליית מחירים זו.

ציבור הצרכנים, מסכלות נורמות של יעילות, מעקרות את תמריציהם של הצדדים להסדר להתאמן ולהשתפר, ולרוב אינן מקדמות כל תכלית לגיטימית התורמת לשוק הרלוונטי. גם בהטלת עונש של מאסר בפועל בדרך של עבודות שירות אין בחלק גדול מן המקרים, כך סבורה אני, כדי להגשים את תכליות הענישה בתחום ההגבלים העסקיים, והוא עשוי להיראות לצדדים להסדר כ"עסקה משתלמת" בשים לב לסכומי הכסף הניכרים שניתן לגרוף כתוצאה מן הקרטל.

צו ההגבלים העסקיים (קביעת מונופולין).

גיבור סבריינה מפעלי טקסטיל בע"מ בתחום גרבי-המכנס.

בין השאר בשל ביטולי הכרזה על ספקים גדולים בתחום המתכת כדוגמת "מפעלי פלדה" ו"יהודה פלדות" בעקבות כניסת מתחרים – חוד מפעלי מתכת.

ירקות קפואים, ירקות מיובשים, תפוזי מעובדים ופקטין.

יש לתת את הדעת שתופעת ריכוז מוצרי יבוא בידיים מעטות מביאה כנראה לנוהג של "מחירי צל" (מחירים העוקבים אחרי מחירי המוצרים שבמונופול) – במקום לתחרות מחירים אגרסיבית בין יבואנים שונים. בהתאם, יש לבדוק ריכוז מותגי יבוא ביד אחת – כהסדר כובל.

ניתן להבחין בקלות בתחומים שבהם יש להישמר ממיזוגים בתחום המזון: ענף החלב, ענף הבשר והעוף, ענפי השוקולד והקפה. בענפים אלה מתבקשת הסרת כללית של חסמי היבוא ואיתור הסדרים כובלים ופעילות מונופוליסטית שיש בה ניצול לרעה. הסיבה לכך היא כי סל מוצרי המזון משמש את מרבית האוכלוסייה בישראל, לרבות השכבות החלשות והמעמד הבינוני-נמוך ומתבקשת זהירות מיוחדת בכל פעילות הגבלית הנוגעת לו.

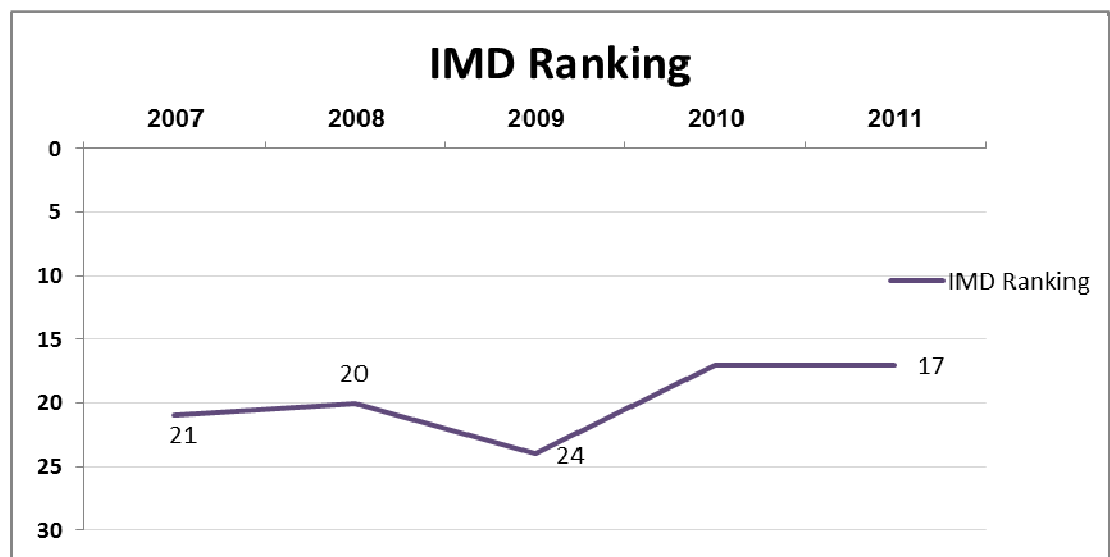
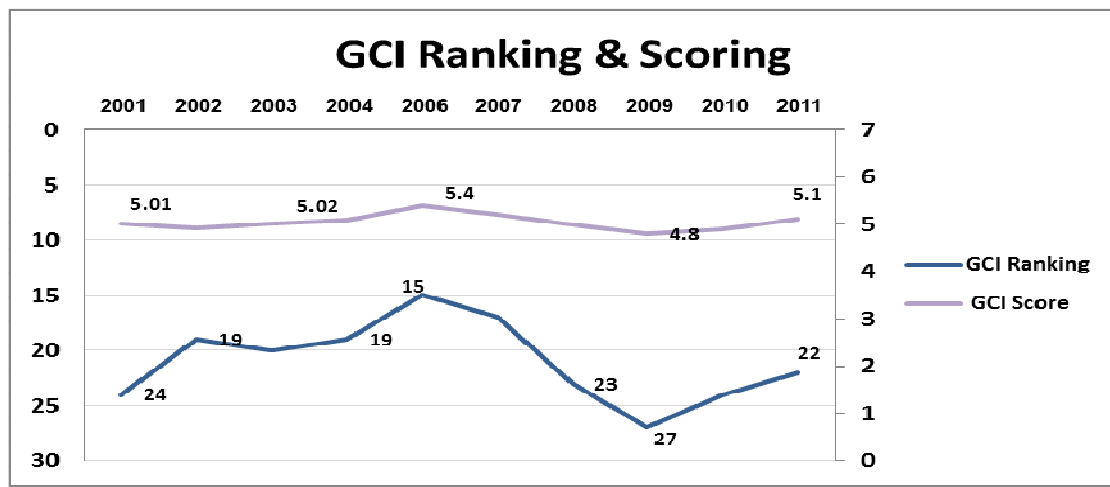
לעומת הנסיגה הכללית במונופוליזציה בענפי תעשיית המוצרים גדלה התופעה בתחום השירותים, אשר החזיק בכ-10% מן המונופולים בשנות ה-80 (13 מונופולים), וחולש כיום על כ-36% מסך המונופולים (כ-44 הכרזות מונופולין). זאת בשל הפרטות והכרזות מונופולין על חברות אשר פעילותן הוסדרה בעבר מכוח דין (כגון: אגד, אל-על, חברת החשמל ובזק), הכרזות על נותני שירותים וותיקים (כגון: אקו"ם והפדרציה) וכניסת שירותים חדשים (כגון: טלוויזיה רב-ערוצית, מוקד שמירה ואספקת תמסורת בינלאומית).

נראה כי פתיחת שערי היבוא למוצרי צריכה עם השנים, והגלובליזציה העולמית, הביאו עימם שינוי ב"מפת המונופולים" חליגתה לכיוון נותני השירותים המקומיים שאינם "חשופים" לתחרות הבינלאומית. מתבקשת אפוא חשיפת תחום השירותים לתחרות מחו"ל בצורה מודגשת.

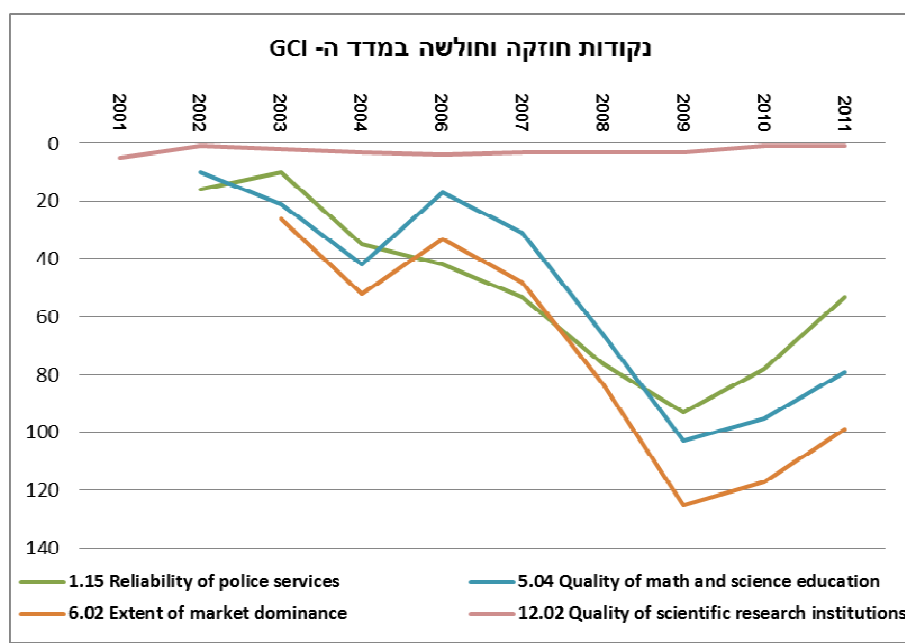
לצד תחומים בהם עבר המשק שינוי – קיימים שני תחומים בהם "עולם כמנהגו (הלא תחרותי) נוהג": תחום אחד הוא עולם הפיננסים: שירותים הבנקאיים, חסכון וניהול השקעות וביטוח; והשני – תחום התשתיות וספקי השירותים החיוניים – קרקעות, חשמל, מים המהווים חלק ניכר מן ההוצאות של משקי בית.

ביצע נראית ישראל דרך משקפי התחרותיות בינלאומית?

מחקר המכון ביקש להציג מגמות נמשכות להבדיל מתמונה רגעית שאין בה כדי לבסס דיון מעמיק מבחינה כלכלית. בחינת ישראל לאורך זמן מראה כי על אף שיפור קל שחל בציוני ישראל בדירוג הכללי, היא עדיין אינה מצליחה לשחזר את הישגיה מתחילת העשור הקודם.

מקור העלייה בציוני ישראל בשנתיים האחרונות טמון ככל הנראה בשיפור פרמטרים דוגמת כמות מוסדות המחקר המדעיים המהווה חלק מהתשתית ל-"חדשנות", וכי במקביל, חלו בעשור האחרון ירידות משמעותיות בציוני ישראל בפרמטרים אחרים דוגמת איכות הוראת מדעים ומתמטיקה (תשתית החינוך), שיעור הריכוזיות בשוק (תשתית יעילות שוק הסחורות) והאמון במוסדות השיטור והאכיפה במדינה (תשתית המוסדות).

המישורים בהם חל כרסום בציוניה היחסיים של ישראל מהווים נורת אזהרה הואיל והם נוגעים לתשתיות היסוד של התחרותיות הישראלית: המשאב האנושי (תחום החינוך), מוסדות ההסדרה והביטחון האישי (יעילות מערכת המשפט והמשטרה) ורמת השכלול בשווקים (ריכוזיות רב-ענפית).

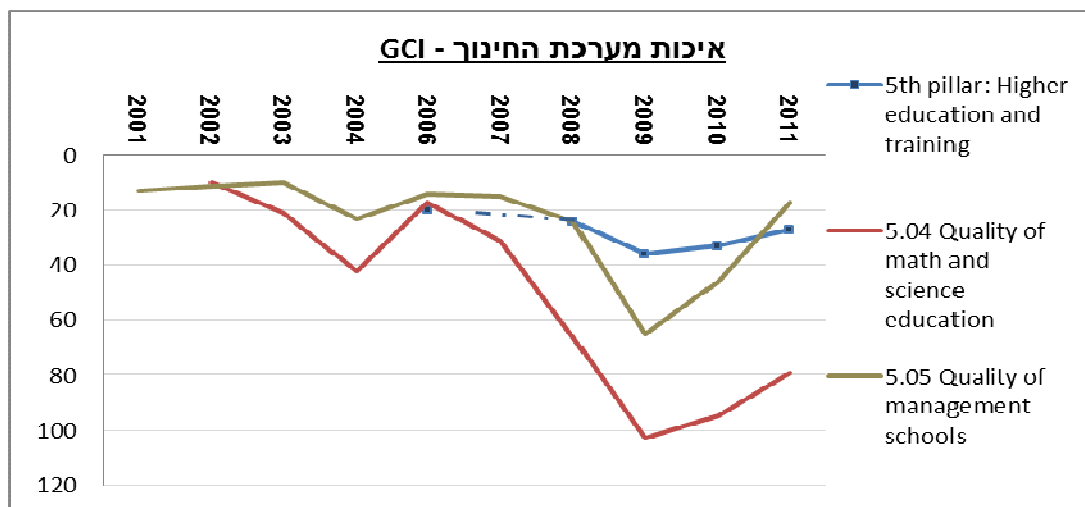
חינוך

בתחום החינוך הציגה ישראל בשנת 2011 קפיצה חיובית ממקום 79 בדירוג למקום 48. קפיצה זו נובעת משיפור ציוני ישראל בפרמטרים דוגמת "איכות הוראת מתמטיקה ומדעים" (ממקום 95 למקום 79) ו-"איכות בתי ספר לניהול" (ממקום 46 למקום 17). יצוין כי מאחר וממצאים אלה מבוססים על שאלות סקר סובייקטיביות, נראה כי הם משקפים ציפיות בלבד להבדיל משיפור ביצוע בפועל. חשוב לציין כי על אף העלייה, מקום 48 אינו נחשב לגבוה במיוחד ואינו משקף כל הישג משמעותי. ההפך הוא הנכון - הסתכלות רבת שנים מלמדת כי בתחום החינוך ישראל מצויה במגמת התדרדרות (מקום 98 מתוך 133 בשנת 2009) וכי מקום 48 שממצב את ישראל **מאחורי מדינות** דוגמת מלאווי (מקום 47 בשנת 2011), בנין (מקום 43) ובהפרש ניכר מלבנון (מקום 12), מלזיה (מקום 14) וברבדוס (מקום 15).

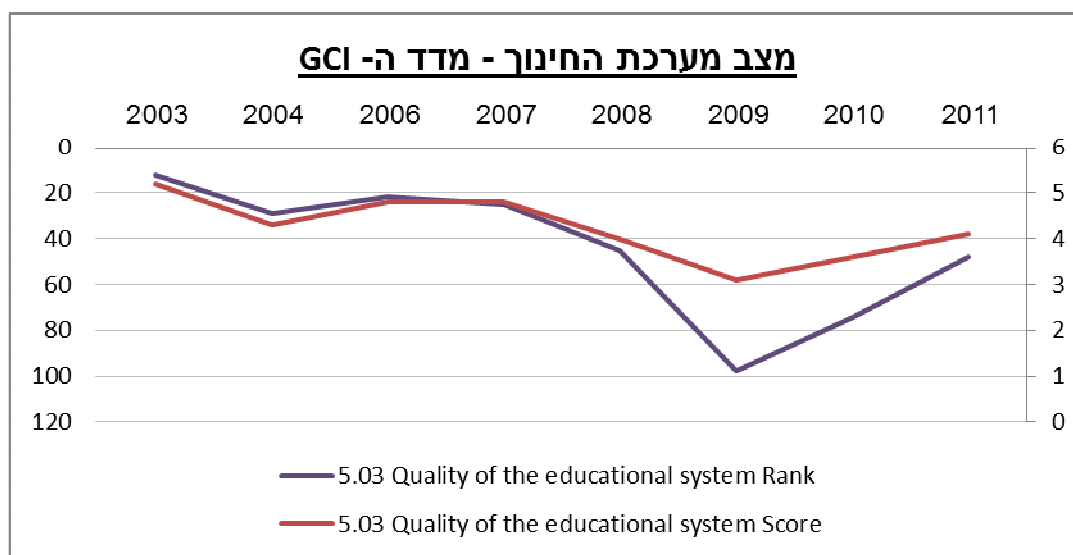
בבחינת איכות החינוך בבתי הספר היסודיים רשמה ישראל בשנת 2011 שיפור קל ממקום 75 למקום 64. שיפור כאמור לא זאת בלבד שאינו משמעותי דיו בשלב זה אלא גם שממשיך להציב את ישראל הרבה אחרי מדינות כמו קטאר (מקום 12), ברבדוס (מקום 5), לבנון (מקום 13) ואיחוד האמירויות (מקום 24).

בבחינת איכות הוראת המתמטיקה והמדעים, מוקמה ישראל בשנת 2011 במקום ה-79 המהווה שיפור לאחר שבשנת 2009 דורגה במקום 103. יש לציין שבארבע השנים האחרונות חווה ישראל פגיעה חמורה בפרמטר זה, זאת, לאחר שבתחילת שנות ה-2000 דורגה ישראל בעשירייה השנייה והשלישית ביחס ליתר המדינות בעולם. בשנת 2011 ממוקמת ישראל בפרמטר זה אחרי מדינות כמו זמביה (מקום 77), גויאנה (מקום 78), סרי-לנקה (מקום 55) חימבבואה (מקום 57), והרחק הרחק אחרי טוניסיה (מקום 18), לבנון (מקום 6) וברוניי (מקום 25).

כבשאר הנתונים, ברור כי ראייה רבת שנים מלמדת על מגמה שבחינת שנה אחת בלבד אינה יכולה ללמד עליה. יוצא אם כן כי שימוש מתודולוגי שגוי בנתוני תחרותיות על ידי הצגת התקדמות חד פעמית בדירוג כסימן להצלחה של מדיניות זו או אחרת, אינה מביאה לידי ביטוי מדויק ונכון תהליכים משמעותיים וארוכי טווח:

החינוך מהווה התשתית לאיכות כוח אדם, מוכנות טכנולוגית, תחכום עסקי וחדשנות. העלויות הקלות שנרשמו בשנתיים האחרונות בהישגי ישראל בחינוך אינן מחפות על שנים של ירידות חדות. פגיעה בחינוך וכפועל יוצא, במעמדה התחרותי של ישראל בעולם, ניכרת בבחינות הבינלאומיות (PISA) המלמדות על ירידה ברמת ההישגים הממוצעת של ישראל בשנים 1999-2007 בתחומי המתמטיקה והמדעים.

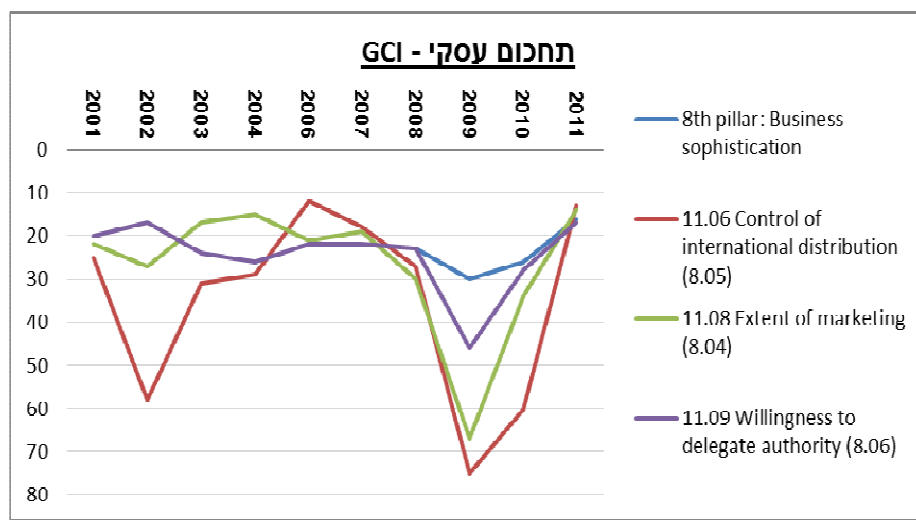

תחכום תפעולי ואסטרטגי של חברות

את השיפור שחל בציוני ובדירוגי ישראל בשנה האחרונה (2011) ניתן לייחס לשלוש קפיצות בולטות:

1. בנכונות להאציל סמכויות (קפיצה ממקום 28 למקום 17);
2. בשימוש נרחב ומתוחכם בשיווק (קפיצה ממקום 34 למקום 14); ו-
3. בשליטה מקומית בהפצה בינלאומית (קפיצה ממקום 60 למקום 13).

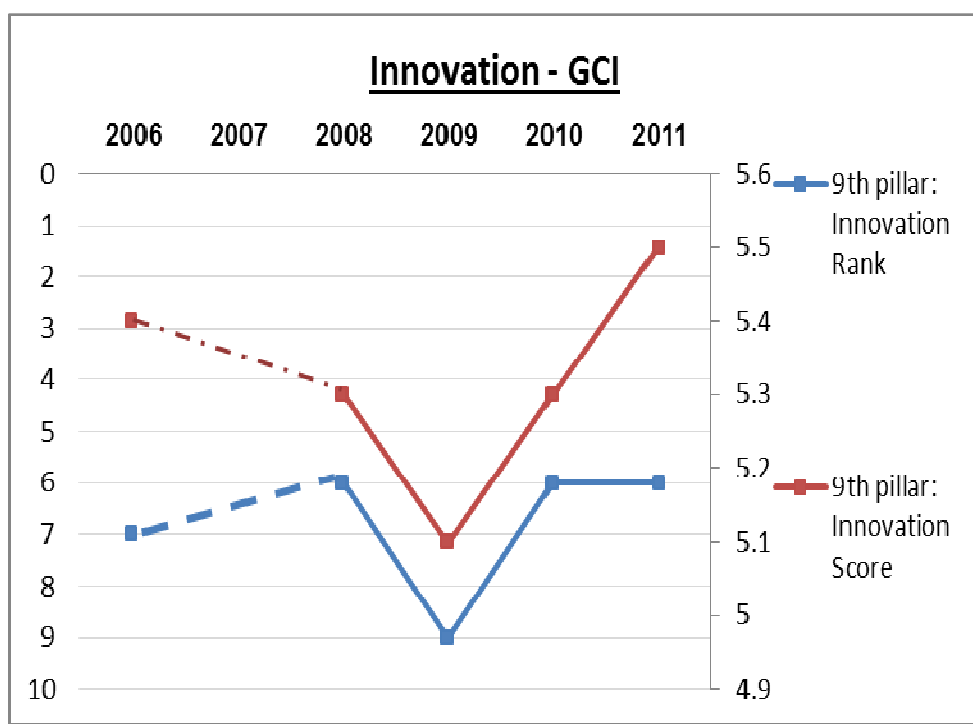
לאור היות השאלה האחרונה, כמו רבות מהשאלות במדד, שאלת סקר ולאור העובדה שלא חל שינוי מהותי בתחום ההפצה הבינלאומית בשנה האחרונה, יש קושי מסוים בהסקת מסקנה לפיה חל שיפור של ממש במעמדה של ישראל. יש לצין כי תחת פרמטרים אלה דירוג ישראל תואם את ציוניה, היינו, לא ניתן לקבוע כי מיקום ישראל מושפע ממצבן של מדינות אחרות בעולם כפי שהוא מושפע מהציון שניתן לישראל על ידי הנשאלים (חברי התאחדות התעשיינים).

חדשנות

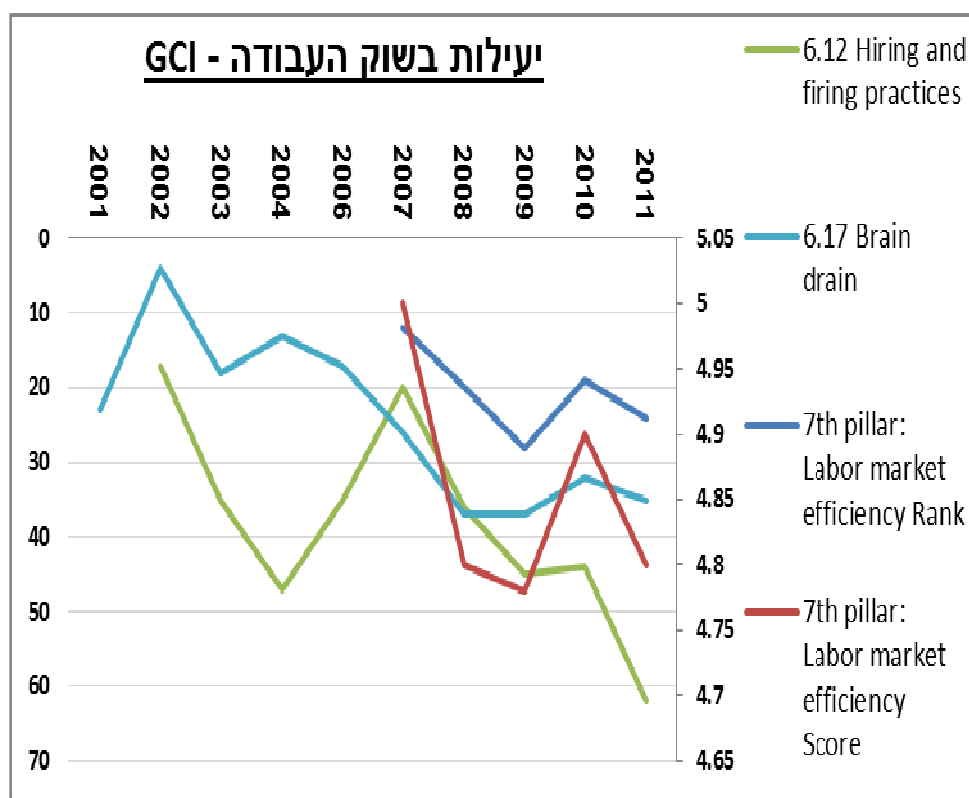
בציון ישראל בתשתית החדשנות לא חל שינוי והוא נותר כפי שהיה בשנת 2010 (מקום 6). בפרמטרים המרכיבים אותו - השקעות במו"פ, שיתופי פעולה בין האוניברסיטאות לתעשייה, זמינות המדענים והמהנדסים ופעילות הממשלה לקידום וחדשנות טכנולוגית, שיפרה ישראל את דירוגה באופן ניכר.

מדוע אם כן נותר דירוגה של ישראל כפי שהיה ולא הציג קפיצה? מדד ה-GCI סוקר את ישראל בעיניים ביקורתיות תוך השוואה בלתי פוסקת ליתר במדינות המדורגות. שיפור בפרמטרים שלא בא לידי ביטוי בציון הסופי מלמד כי מדינות אחרות השתפרו בקצב משמעותי יותר מ ישראל ולכן דירוגה נותר כפי שהיה.

היעילות בשוק העבודה

יעילות וגמישות שוק העבודה חיוניים להבטחת יעילות הכלכלה. הירידה בפרמטר ממקום 19 למקום 24, מיוחסת בעיקר להרעה בציוניה בשישה מתוך עשרת הפרמטרים המרכיבים את "תשתית יעילות שוק העבודה". ציוניה של ישראל בפרמטרים אלה מצביעים על היעדר גמישות בשוק העבודה הישראלי ובפרט בכל הנוגע לקביעת השכר, להעסקה ופיטורין ולעלויות הפיטורין. בצד כל אלה התווסף ציון שלילי בפרמטר שעניינו "ברירת מוחות" (ממקום 32 למקום 35) דבר המצביע על בעיה אפשרית ביעילות תכנית הכוכבים שהחלה בשנת 2009 במטרה להשיב אקדמאים לישראל.

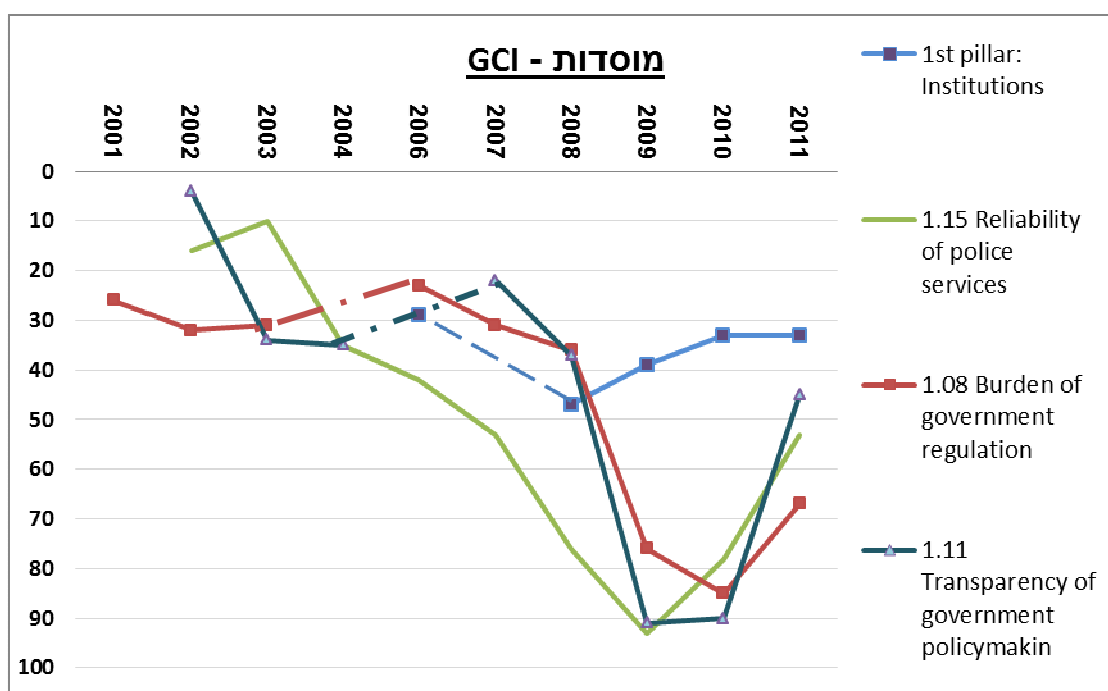

מוסדות

התשתית התחרותית המכונה "מוסדות" מאגדת את כל מנגנוני הממשלה (חקיקה, שיטור, שיפוט) והשירותים שהם מספקים לאזרח ולסקטור העסקי.

תשתית המוסדות מהווה זה שנים את **אחת מנקודות התורפה** בדירוג התחרותי של ישראל, כאשר הדירוג שקיבלה ישראל בשנת 2011 (מקום 33 מתוך 142 מדינות), הזהה לזה שקיבלה בשנת 2010, נמוך מציונה הכולל של ישראל בדירוג העומד על 22.

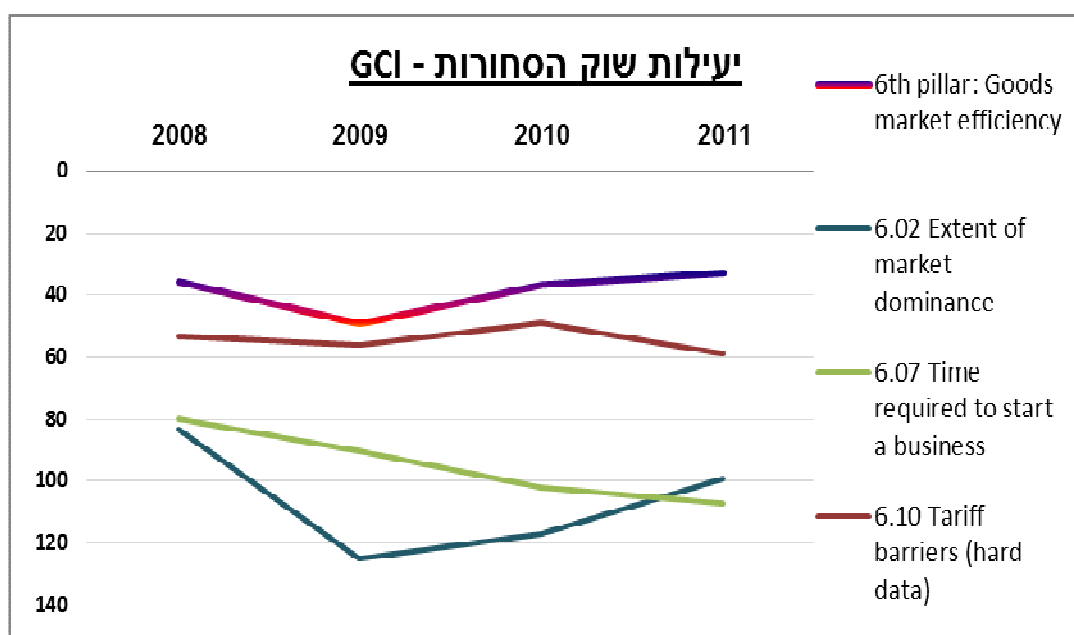
בחינת הפרמטרים המרכיבים את עמוד התווך מצביעים על התדרדרות בתחומי השחיתות (ממצא המחחק על ידי דירוג ישראל במקום ה-36 מתוך 138 מדינות במדד השחיתות העולמי של 2011), ירידה באמון הציבור בפוליטיקאים (ממקום 35 למקום 51), יעילות גופי הממשלה והמערכת המשפטית ועלייה בהשפעות הפשיעה (ועלויותיה) על המגזר העסקי.

יעילות שוק הסחורות

כלכלות שבהן השווקים יעילים מסוגלות לייצר ולסחור בעילות המרבית שירותים ומוצרים בהתאם לצרכי הביקוש ולתנאי ההיצע שלהן. תחרות משקית בריאה מסייעת ליעילות העסקית ולפריון ומאפשרת שגשוג של התאגידים היעילים ביותר בשוק.

ישראל אמנם שיפרה את דירוגה הכללי בארבעה מקומות אך דירוגיה וציוניה בחלק מהפרמטרים המרכיבים את עמוד התווך נפגעו ומצביעים על מיסוי בעייתי המקשה על פתיחת השוק המקומי לתחרות ועל קשיים בירוקרטיים בהקמת תאגידים בישראל (ירידה מצטברת של 27 מקומות בארבע השנים האחרונות). זאת בעוד שביתר העולם, מתייעל הליך הקמת התאגידים חזמני ההקמה מתקצרים בעקביות. פרמטר חדש הבוחן את שיעור הייבוא ביחס לתמ"ג ממקם את ישראל במקום נמוך למדי (95) ומצביע על היעדר פתיחות לייבוא וכפועל יוצא על היעדר תחרותיות:

סיכום

תחרותיות פנימית

אכיפת התחרות בישראל היא מהמתקדמות בעולם, כאשר ההתקדמות שנעשתה בהקשר זה ביחד עם הסמכויות החדשות שהוענקו לממונה על ההגבלים העסקיים מהווה צעד חשוב בכיוון הגברת התחרותיות.

ואולם, שורש בעיית התחרותיות בישראל מצוי בשוקי היסוד של גורמי הייצור בכלכלה: **קרקע** (מונופול מנהל מקרקעי ישראל ושרשרת מונופולים בתחום הבניה); **הון** – שוק הון לא משוכלל שהתחרות בו, בפרט בסקטור הבנקאי נמוכה ביותר; **ושוק עבודה** – הסובל מקיטוב מוחלט בין הסקטור הציבורי לבין הסקטור הפרטי. לכך מתווספת גולציה "עוינת תחרות" ממשרדי ממשלה שונים והעברת נטל מן ההוצאה הציבורית לפרטית, בלא הקלה מקבילה. כל אלה יחדיו יוצרים משקולת כבדה במיוחד על גב האזרחים - הצרכנים. מסקנות הועדות שהתמנו לאחרונה עונות על חלק מהבעיות אך מותירות את רובן – בעיין (אין מענה לבעיות בשוק הקרקעות לבניה, בשוק העבודה ובהקלת הנטל הפיסקלי במוצרי יסוד).

המסקנה היא כי בלא טיפול במוקדים אלה (גורמי הייצור והתחום הפיסקלי) ימשיך להתקיים יוקר מחיה מופקע בתשתיות היסוד של המשק.

תחרותיות בינלאומית

נכון למועד זה ניכר כי ישראל עומדת בקצב התחרותי המוכתב לה על ידי המדינות המובילות בדירוגים דוגמת שווייץ, שבדיה, פינלנד, יפן ובריטניה ואולם אם ברצונה של ישראל להפוך ליעד אטרקטיבי יותר להשקעות, היא חייבת לשים במוקד המאמץ את התחומים הנגועים בבעיות יסוד – בראשם: הבירוקרטיה במגזר הציבורי, הסרבול בפתיחת עסקים, קשיחות שוק העבודה והגברת התחרות הפנימית.

המלצת המכון היא לשים דגש מיוחד על **מנועי הצמיחה** של ישראל ובהם החדשנות והיזמות ובמיוחד על בסיסם שהינו ההון האנושי – שהינו בבחינת המשאב החשוב ביותר בישראל כיום.